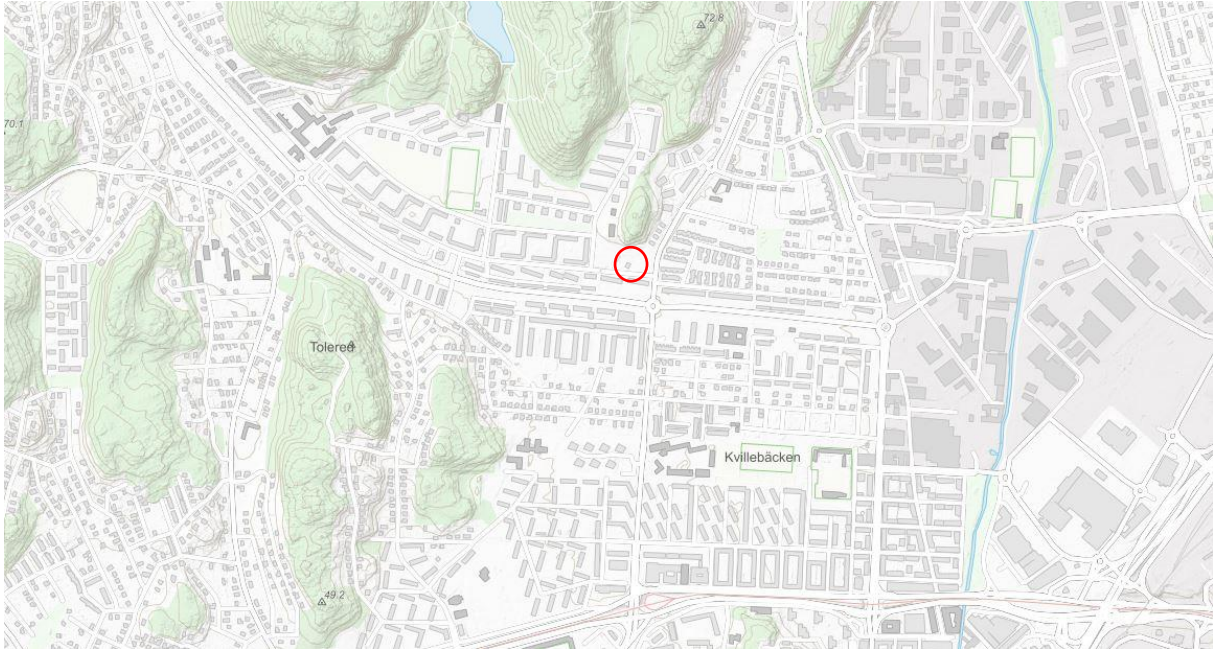

PM Kulturmiljö för villa på Arvid Lindmansgatan 1

Inom Detaljplan för ändrad användning vid Arvid Lindmansgatan i Tolered, Göteborg

Kristian Jonsson, bebyggelseantikvarie kulturförvaltningen Göteborgs stad

Karta över del av centrala Hisingen med Hjalmar Brantingsgatan i nederkant. Villan på Arvid Lindmansgatan markerad med röd cirkel.

Bakgrund

Stadsbyggnadskontoret arbetar med att ta fram en ny detaljplan för en villa med adress Arvid Lindmansgatan 1, belägen inom fastigheten Tolered 731:699. När området kring Bjurslätts Torg planerades på 1940-talet planlades fastigheten som parkmark, vilket idag är gällande plans användning av fastigheten. Den nya detaljplanen har som syfte att bekräfta nuvarande faktiska användning i form av bostad. Några ytterligare byggrätter är inte aktuella.

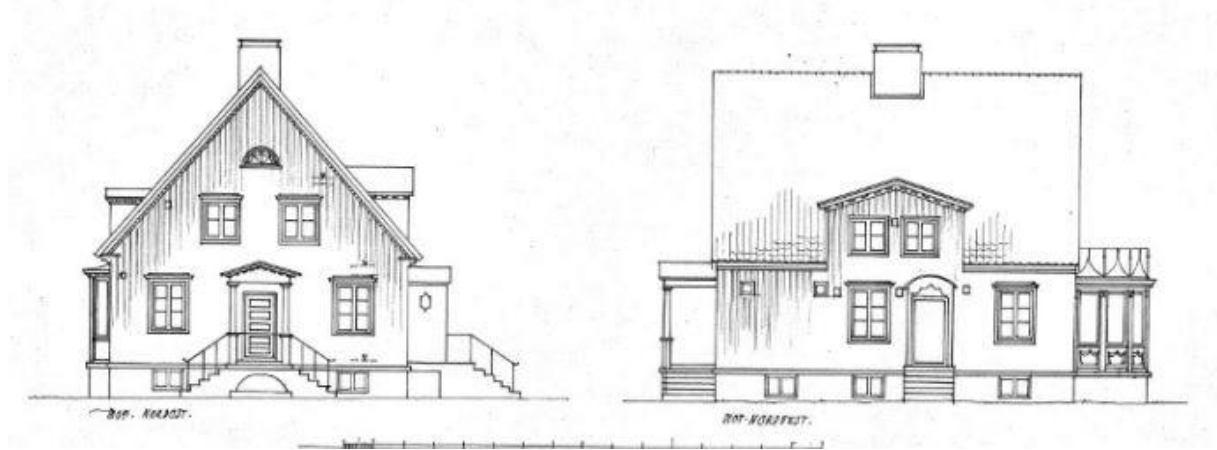
I samband med arbetet med den nya planen har frågan om befintlig byggnads kulturhistoriska värden väckts tillsammans med frågan om lämpliga skydds- och varsamhetsbestämmelser för den.

Kulturförvaltningen har därför fått i uppdrag att ta fram detta PM för att utreda villans kulturhistoriska värden. PM:et är sedan tänkt att ligga till grund för utformning av planbestämmelser i den nya detaljplanen.

Historisk bakgrund

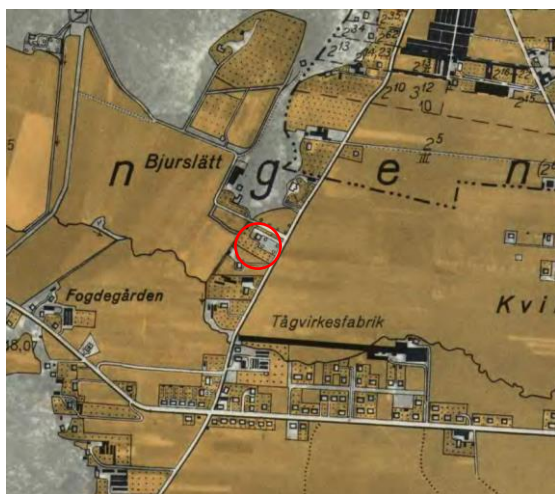
Villan uppfördes i slutet av 1920-talet efter ritningar av den välkände Göteborgsarkitekten Ragnar Ossian Swensson, daterade år 1928. Beställare var herr Ivar Collin (1880-1978). Collin ägde Nordiska färgfabriken, som producerade måleriprodukter och slamfärg och låg belägen i området direkt väster om Kvillebäcken. I det området, kring de nuvarande gatorna Färgfabriksgatan och Gamla Tuvevägen, låg länge flera färgfabriker. Villan som Collin lät uppföra låg inte långt därifrån.

Byggnaden som arkitekt Swensson ritade åt Ivar Collin med familj är en ståndsmässig villa i två plan med källare, utförd i tydlig 1920-talsklassicism. Villan gavs namnet Gärdhem. Ovan en markant sockel i granit visar ritningarna en träbyggnad med panelfasader och ett brant tegelklätt sadeltak. Tre dekorerade burspråk med höga enluftsfinster finns åt söder och väster, med en ovanliggande balkong åt söder. Huvudentrén finns åt norr, där en kraftig stentrappa leder upp till porten, skyddad under ett tak buret av träkolonner. Köksentrén mot väster är inbyggd med välvt tak och rombformade fönster på sidorna. Ovan köksentrén visar ritningarna en frontespis med två kvadratiske spröjsade fönster. Åt öster finns två mindre takkupor. Till vindsvåningen finns på vardera gavel ett spröjsat lunettfönster.

Ragnar Ossian Swenssons nybyggnadsritningar till familjen Collins villa.

Villan uppförs på mark som avstyckats från Bjursläotts gård, som från år 1857 till sin död år 1900 var tidningsmannen S.A Hedlunds sommarbostad. Han lät plantera hällmarkerna med skog och dämna upp en bäck för att skapa en damm (Slätta damm). När S.A Hedlund dog bestämdes att parkanläggningen skulle tillgängliggöras för allmänheten. Det är idag en del av Hisingsparken. Egendomen Bjurslätt överläts efter en tid till ett bolag som ägdes av Hedlunds arvingar. Gårdsbebyggelsen, som låg väster om nuvarande Hällskriftsgatan, revs på 1950-talet. På platsen ligger idag en förskola.

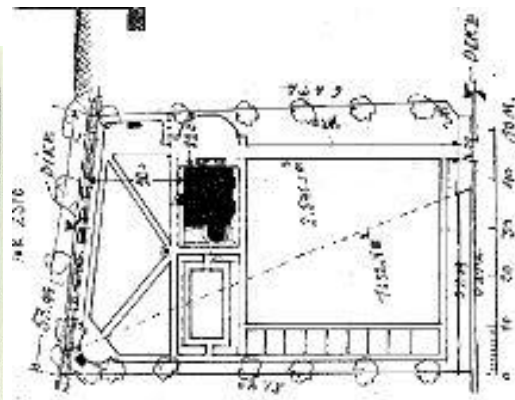

Karta över Bjurslätt med omgivningar från år 1935. Collins villa markerad med röd cirkel. Villans helt lantliga omgivningar var ett öppet jordbrukslandskap indelad av bäckar och äldre vägar. Gården Hilledals växthus för gurkodling (på Tuvesidan om dåvarande kommungränsen) syns i kartutsnittets övre högra hörn. T.h. Bergvägg med inristade namn av gäster till Bjursläotts gård.

Familjen Collins villa uppfördes på en stor trädgårdstomt som närmsta granne till Bjurslätts gård. Den låg placerad direkt söder om infartsvägen till Bjurslätt från nuvarande Wieselgrensgatan. På motsatt sida om infartsvägen fanns den berghäll där S.A Hedlunds gästers namn ristades in som en typ av gästbok. Många framträdande personers namn går än idag att finna på bergsväggen, exempelvis Viktor Rydberg och Ellen Key. Området var på 1920-talet en lantlig idyll så långt norrut man kunde komma i Göteborg, strax norr om Collin villa gick gränsen mot dåvarande Tuve landskommun. Endast en liten del av dagens centrala Hisingen norr om Brämaregården och Rambergsvallen var bebyggt med annat än äldre gårdsanläggningar. Villabebyggelsen hade gradvis växt fram utefter huvudstråken genom området, bland annat utmed Gamla Björlandavägens östra del och längs det stråk som förband Lundby kyrkby med Tuvevägen (av vilken Wieselgrensgatan norr om nya Björlandavägen var en del). Familjen Collins villa var en fortsättning av denna utveckling, men när den byggdes hade den endast ett fåtal större villaanläggningar, äldre gårdar och jordbruksmark med stora växthuskomplex som omgivningar. Inget av detta finns bevarat idag. Det var en lantlig utkant av dåtidens Göteborg där de som hade råd kunde bygga sig ett hem i en stadsnära landsbygd. Ursprungligen utgjordes Collins trädgårdstomt av en betydligt större yta som sträckte sig söderut, en bit söder om nuvarande Arvid Lindmansgatan.

Villan från sydväst år 1951. Foto: GSM Arkiv

Situationsplan över den då större fastigheten år 1928.

Ett garage har funnits i tomtens nordvästra hörn sedan 1940, alltså en tid då privata bilar var något exklusivt. Det äldre garaget har senare ersatts med dagens moderna byggnad. Villan vid Arvid Lindmansgatan var i familjen Collins ägo ända fram till år 2015, då nuvarande ägare köpte fastigheten.

Arkitekten Ragnar Ossian Swensson

R O Swensson (1882-1959) var en av det tidiga 1900-talets mest framträdande Göteborgsarkitekter. Han var från och med år 1907 anställd hos Hans Hedlund (S.A Hedlunds brorson) samt Arvid Bjerke. Med den senare, Ernst Torulf och Sigfrid Ericson var Swensson verksam i konsortiet ARES som bland annat fick i uppdrag att utforma 1923 års jubileumsutställningen i Göteborg. Från år 1922 drev R O Swensson egen verksamhet. Som många av de samtida arkitekterna i Göteborg så övergick hans arkitektur från den på 1920-talet rådande klassicismen till funktionalismen som fick sitt genomslag i Sverige på 1930-talet. Swensson står bakom flera framträdande byggnader i Göteborg, bland annat Kungsladugårdsskolan (1932), Böskolan (1942) och GP-huset (1935). Han är mest ihågkommen och framlyft för sina många byggnader med offentlig prägel. Villor ritade av Swensson är ovanligare, men

exempelvis ritade han tillsammans med Arvid Bjerke ett antal av villorna i Lorensbergs villastad. En av dessa, för konsul Sven Hylander, ritade Swensson själv.

Genomförda förändringar för Collins villa

Det är svårt att veta hur villan som stod färdig i slutet av 1920-talet såg ut, då vi bara har nybyggnadsritningarna att gå på. Det är lika svårt att följa villans ombyggnadshistorik. Följande är de åtgärder som man fått bygglov för genom tiderna:

- År 1940 ges bygglov för en liten garagebyggnad i det nordvästra hörnet av tomten, troligen uppfört med fasader murade av lättbetongblock. Detta är tidigt i privatbilismens historia i Sverige, och garagebygget visar delvis på familjen Collins hemvist i de övre samhällsskikten.
- År 1948 dras nya vattenledningar in. Vattenledningarna utökas sedan år 1961 och -66.
- År 1960 ges bygglov för inredning av ett badrum i bottenvåningen, i vad som tidigare varit en del av kapprummet.
- År 1990 ges lov för rivning av garaget från år 1940 och ett nytt garage med carport uppförs på dess plats.

Utöver dessa åtgärder är det tydligt att villan har genomgått fler förändringar. Vid platsbesök 2021-03-23 uppmärksammades följande genomförda förändringar:

- Samtliga fönster är med största sannolikhet utbytta. Troligen någon gång i mitten av 1900-talet.
- Samtliga ytterdörrar är också av modernare utförande.
- Vid någon tidpunkt har hela byggnaden tilläggsisolerats på utsidan vilket lett till att fönstren sitter djupt i fasaden och en stor del av byggnadens troliga ursprungliga detaljeringsnivå har gått förlorad.
- En fristående friggebod har uppförts på den västra sidan om bostadshuset.
- Sedan nuvarande ägare tog över byggnaden år 2015 har balkongräcket ovan det södra burspråket bytts mot ett räcke i liknande utförande. Orsaken till bytet var svåra rötskador.
- Interiört har många ytskikt bytts ut, med största sannolikhet från 1990-tal och framåt. Smärre justeringar på planlösningen har skett, bland annat har bottenvåningens ursprungliga dagligrum delats upp i två rum.
- Under 2000-talet har en spa-anläggning med bland annat pool byggts i husets källare.

En av villans takkupor, tilläggsisolerad och med bytta fönster (jämför med bild från år 1951).

Den senaste förändringen som skett: nytt balkongräcke.

Utöver själva byggnaden så har fastigheten präglats av de förändringar som skett i närområdet. I och med utbyggnaden av området kring Bjurslätts Torg på 1940-50-talen har de direkta omgivningarna förändrats så att Collins villa idag är en tämligen ensam representant för den gårds- och villabebyggelse som präglade området före det. I slutet av 1940-talet styckades också fastigheten av då den södra delen av trädgården kom att bebyggas med lamellhus och rymma den då nya lokalgatan Arvid Lindmansgatan. Vid utbyggnaden blev också den ursprungliga infartsvägen till Bjurslätts gård en gångväg. Sedan 40-talet har Collins villa legat på den trekantiga tomt den har idag.

Kulturhistoriskt värde för Collins villa

Trots de förändringar som villan har genomgått uppbär den, och tillhörande trädgård, karaktärsdrag som gör den värdefull för såväl närområdet som för läsbarheten av tidsepoken då den tillkom.

Med sin placering utmed landsvägen, direkt söder om stadsgränsen vid tiden och som närmsta granne med den betydligt mer kända Bjurslätts gård utgör Collins villa en tämligen unik representant över utvecklingen av denna del av Hisingen under det tidiga 1900-talet, fram till andra världskriget. Som en av få bevarade större, fritt placerade villaanläggningar i närområdet möjliggör den en förståelse för vad detta var för plats och vilka som bodde här innan stadens utbyggnad nådde denna del av Hisingen.

Dess placering direkt intill gårdsanläggningen, ristningarna i berget och dess påkostade villaarkitektur av en framstående arkitekt kan till viss del förmedla vissa av de uttryck som präglade Bjurslätts gård, trots att gården i sig är riven sedan länge. Dessa uttryck vittnar också om hur familjer ur de övre sociala skikten valde, och fick möjlighet, att bosätta sig i stadens utkanter under det tidiga 1900-talet.

Collins villa utgör också ett ovanligt exempel på enbostadshus ritade av arkitekten R O Swensson. Många av hans mer kända byggnader är uppskattade delar av Göteborg. De fåtal villor som kan knytas till Swenssons verksamhet är lika värdefulla inslag i den prägel han satte på staden.

Värdebärande strukturer och delar exteriört

Villan och trädgården sett från Wieselgrensgatan i öster.

En av tre smidesgrindar till fastigheten.

- Villans placering på en stor trädgårdstomt med uppvuxna lövträd och smidesgrindar på kraftiga granitstolpar.
- Den visuella kopplingen till ristningarna i berget i norr.

- Vyn över villaanläggningen som en tydligt framträdande del längs med gatustråken i öster och söder. Öppenheten och trädgården möjliggör en upplevelse av anläggningens pampighet.
- Byggnadens bibehållna grundvolym och komposition, med ursprunglig fönstersättning, placering och form av skorsten, burspråk, takkupor, fronton, balkong samt entréer.
- Villans framträdande stenarbeten i granit, i den markanta stensockeln och i de båda entrétrapporna.
- Villans huvudentré med granittrappa med lopp åt två håll och figurativt utformad murning, smidesräcken, träkolonner samt taköverbyggnad som bär villans ursprungliga namn.
- Köksentréns bevarade rombformade fönster samt vindsvåningens lunettfönster.

Flygbild över villan med omgivning. Röd pil markerar den direkta visuella kopplingen till ristningarna i berget direkt norr om villan.

Det bevarade huvudentrépartiet åt norr.

Ett av två ursprungliga lunettfönster i trä till vinden.

Villan sett från sydväst och Arvid Lindmansgatan.

Västfasaden med köksentrén.

Villans gavel mot norr.

Östfasaden sett från trädgården.

Villans västfasad med fronton och köksentré.

Del av villans sockel i natursten.

Värdebärande strukturer och delar interiört

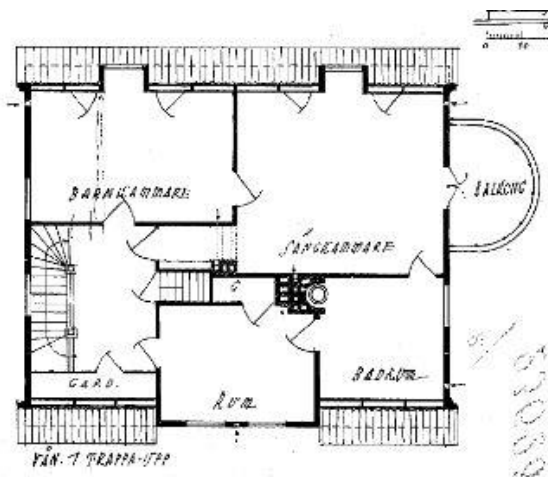
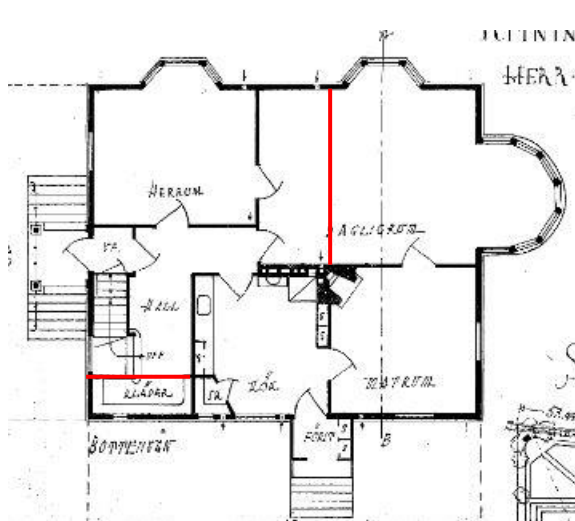
- Trappan mellan bottenvåningen och övervåningen med trapplopp i ljust trä, balustradräcke samt ledstång med mässingsdetaljer.
- Den stänkmålade källartrappan med ledstång.
- Öppen spis i grön marmor i det ursprungliga matrummet i bottenvåningen. Bemålad överdel.
- Genomgående bevarade spegeldörrar med sirliga gångjärn, delvis även bevarade trycken.

Spegeldörr av den typ som präglar hela byggnadens interiör.

Bevarad öppen spis i marmor med målat överstycke.

Planritningar över villans ursprungliga utseende med bottenvåningen till vänster och övre planet till höger. Större förändringar av planlösningen är markerade i rött.

Ett av de sirliga gångjärn till villans ursprungliga spegeldörrar.

Trappan mellan bottenvåningen och villans övre plan.

Antikvarisk kommentarer

- Trädgårdstomten i öster bör fortsättningsvis präglas av en öppen grön karaktär med trädplanteringar samlade utefter uppfartsvägen och tomtgränsen i norr och söder.
- Skicket på fasaderna och övriga exteriöra byggnadsdetaljer är idag eftersatt. Vissa detaljer, såsom träkolonner och fönster, behöver ses över och åtgärdas. Fasadpanelen behöver tvättas.
- Byggnadens kulör bör fortsättningsvis vara ljus men inte vit.
- Villans exteriöra kulturhistoriska uttryckskraft skulle kunna stärkas genom en eller flera välavvägda åtgärder. Dessa skulle initialt innefatta:
  - Borttagande av sentida tillkommen tilläggsisolering.
  - Förändringar av takkuporna mot östers idag klumpiga utformning.
  - Byte av byggnadens senare tillkomna fönster till typ som tydligare harmonierar med byggnadens ursprungliga stil och gestaltning: sidohängda träfönster utan spröjs i burspråken, och med genomgående spröjs i övriga fönster.
  - Framtagande av igensatt rombformat fönster vid köksentrén.
- Garaget i sig är inte av kulturhistoriskt värde, men funktionen på samma plats som ett äldre garage från 1940-talet utgör ett stärkande inslag i förmedlingen av gårdens historia.
- Interiört är den viktigaste frågan för husets bevarande att utreda och åtgärda den fuktproblematik som spa-anläggningen i källaren förorsakat.
- Stärkande interiöra åtgärder för läsbarheten av byggnadens ursprung handlar främst om att avlägsna den vägg som idag delar in byggnadens största sal, det tidigare dagligrummet, i två mindre rum.